

УДК 355+327.56 DOI: <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2021-1-71/41-45>

Андріянова Н. М., канд. політ. наук (0000-0002-7115-2445)
Шпура М. І., канд. військ. наук, ст. наук. співроб. (0000-0002-3350-6003)
Федорієнко В. А. (0000-0002-0921-3390)

Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ

Застосування воєнної сили для врегулювання сучасних воєнних конфліктів

Резюме. Стаття присвячена дослідженню особливостей застосування воєнної сили під час урегулювання сучасних воєнних конфліктів в умовах гібридних загроз. Проведено аналіз причин використання воєнної сили та міжнародні норми її використання.

Ключові слова: воєнна сила; сучасний воєнний конфлікт; воєнні інструменти врегулювання сучасних воєнних конфліктів; ООН.

Постановка проблеми. У ХХІ столітті відбулись різкі зміни у безпековому середовищі, з'явилися нові виклики і загрози гібридного характеру, які потребують нових шляхів вирішення. Однак нині як і 100 років тому самим радикальним і ефективним шляхом залишається використання воєнної сили. Проте в науковій літературі, і в політичних реаліях застосування воєнної сили вважається найбільш складним і суперечливим рішенням. Для України проблема пошуку шляхів вирішення сучасних конфліктів є нагальною, адже з 2014 року триває збройний конфлікт на Сході України, який забрав життя у понад 13 тис. осіб і потребує негайного, радикального вирішення.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питанню застосування воєнної сили під час урегулювання сучасних воєнних конфліктів приділяється достатньо уваги як вітчизняними, так і зарубіжними авторами. Уваги заслуговують роботи Ф. Фукуями [1], Г. Перепелиці [2] як відомих дослідників у сфері сучасної конфліктології. Багато статей з цієї проблематики є у сучасних українських авторів, таких як Б. Парахонський і Г. Яворська [3], яким належить змістовна концептуальна робота присвячена проблемі війни і миру крізь призму сучасних загроз гібридного характеру, у якій автори аналізують деструктивний вплив на українську політичну, економічну та соціальну реальність. На увагу заслуговує і робота О. Загребельного [4], у якій автор переважно досліджує значення воєнної сили під час вирішення сучасних воєнних конфліктів, чинники і умови за яких вона застосовується. А. Пелих [5] досліджує концепцію застосування воєнної сили в

системі державної політики національної безпеки США. Я. Григоренко та Д. Черненко [6] досліджують поняття “воєнна сила” як категорію міжнародних відносин. Проте проблема використання воєнної сили під час врегулювання сучасних воєнних конфліктів ще не знайшла свого повного відображення у сучасній науковій літературі, особливо враховуючи проблему гібридизації воєнних конфліктів сучасності та потребує детального дослідження для пошуку ефективних рішень урегулювання сучасних воєнних конфліктів.

Метою статті є проведення аналізу умов застосування воєнної сили під час урегулювання сучасних воєнних конфліктів в умовах гібридних загроз, міжнародні норми її використання.

Виклад основного матеріалу. Сучасні дослідники засоби врегулювання міжнародних конфліктів розподіляють на дві основні групи невоєнні та воєнні. Воєнні засоби врегулювання сучасних воєнних конфліктів у сучасній політичній думці та конфліктології ще прийнято називати “воєнною силою” або “насильницькими” інструментами вирішення конфліктів. Сучасний воєнний конфлікт відповідно до основ конфліктології у своєму розвитку проходить три стадії: зародження, практичних дій (ескалації), врегулювання. Під врегулюванням сучасних воєнних конфліктів розуміється форма вирішення суперечностей конфліктуючих сторін, що має закінчуватись підписанням документів, які матимуть правову силу. Тобто це комплекс заходів, які здійснюються для завершення конфлікту, вичерпання його змісту.

У сучасному суспільстві виникають суперечки щодо пріоритетності значення використання воєнної сили як інструменту

вирішення конфліктів. Фр. Фукуяма у своїх роботах віддавав використанню воєнної сили саме пріоритетне місце, називаючи її основним методом підтримки світового порядку [1], хоча в своїх останніх роботах дещо змінив свою думку. Ще в 1920 – 1930 рр. американський експерт із міжнародного права Дж. Сміт також виділяє використанню воєнної сили пріоритетне значення, і зазначає: “За відсутності будь-якого загального й неупередженого органу управління, який міг би інтерпретувати міжнародні правила поведінки та оцінювати стан міжнародних відносин, кожна держава цілком природно прагне не лише розширити свій силовий потенціал у зовнішньому світі, а й попередити, якщо це можливо, будь-яке потенційне розширення впливу іншої держави, що є суперником. Інстинкт самозбереження у світі, що складається з абсолютно незалежних держав, змушує кожну з них прагнути володіти силою, щоб захистити себе від небезпеки піддатись агресії ззовні” [6, 8].

На сьогодні з появою нових гібридних конфліктів відбувається переоцінювання ролі та значення використання воєнної сили під час вирішення воєнних конфліктів, як влучно пишуть Б. Парахонський, Г. Яворська у “сучасних війнах відбувається зміщення центру тяжіння з фізичного силового складника, який переважає у традиційних війнах, на ментальний та інформаційний” [3, с.20]. Тобто використання воєнної сили під час врегулювання сучасних воєнних конфліктів уже не несе пріоритетне значення.

На думку А. Арбатова, нині саме значення воєнної сили у врегулюванні сучасних воєнних конфліктів, дещо змінилось “...воєнна сила залишається інструментом політики, проте в умовах глобалізації, зростаючої економічної і гуманітарно-інформаційної взаємозалежності країн її роль дещо зменшилась порівняно з іншими факторами сили та національної безпеки. До останніх належать фінансово-економічний потенціал і диверсифіковані зовнішньоекономічні зв'язки, інноваційна динаміка індустрії та прогрес інформаційних технологій, інвестиційна активність за кордоном, місце в міжнародних економічних, фінансових і політичних організаціях та інститутах. Однак останнім часом воєнна сила стала частіше застосовуватися як інструмент прямого чи опосередкованого (через політичний тиск) впливу. До того ж ефективний воєнний потенціал – це не традиційні армії та флоти, а сила іншої якості,

насамперед інформаційного й мережево-центричного типу. Її визначають фінансово-економічні можливості держав, інноваційна динаміка їх індустрії, прогрес інформаційних технологій, якість міжнародних союзів”[7].

Воєнна сила є, звичайно, значною, і війна в Україні, Афганістані, Сирії, Лівії, Ємені це доводить. Людство ще не готове перейти повністю на невоєнні інструменти вирішення конфліктів і відмовитись від застосування воєнної сили. Нажаль, як доводить історія, на сьогодні найдієвішим та, водночас, найрадикальнішим інструментом врегулювання збройних конфліктів залишається використання воєнної сили.

Функціями воєнної сили визначено [9, с.47]:

досягнення перемоги у війні;
створення вигідного з позицій політичної еліти співвідношення сил у глобальному та регіональному або двосторонньому масштабі завдяки створенню сукупної воєнної сили, утвореної у воєнно-політичних союзах, системі колективної оборони;

політичного тиску на іншу державу, групу країн, систему міждержавних відносин;
забезпечення національної безпеки і оборони держави (однакова для всіх країн незалежно від їх миролюбності);

підтримання політичної і воєнної стабільності;

покарання агресора як інструмент спільних акцій проти нього.

На відміну від минулих часів, головна функція – ведення війн заради повної перемоги – обмежена, адже в реаліях сьогодення, з появою гібридних конфліктів таке значення перемоги як “підписання миру” нівелюється [3], оскільки не можливо здобути перемогу у війні, яка не була проголошена.

Імовірність виникнення конфліктів у сучасному соціумі висока, оскільки на воєнно-політичній арені діють чимало політичних учасників, які не відмовляються застосовувати силу. З огляду на це уряди багатьох провідних держав і надалі будуть змушені витратити необхідні в інших сферах громадського життя матеріальні ресурси на вдосконалення воєнної сили як гаранта свого безпечного існування і стійкого розвитку [9, с. 47].

Використання воєнної сили в підтриманні миру пов'язане зі значними матеріальними витратами, людськими жертвами, що не збігається з гуманітарними ідеалами людства, а отже, постійно потребує виправдання своєї миротворчої місії,

освячення її вищими найавторитетнішими міжнародними організаціями. Переваги і вади воєнного елементу породжують два протилежних погляди на його роль і на роль невоєнного елементу у врегулюванні воєнних конфліктів [10, с.236].

Особливістю врегулювання сучасних воєнних конфліктів є те, що в усуненні протиріч між конфліктуєчими сторонами може брати участь третя сторона, це виконують найчастіше міжнародні або регіональні безпекові організації. Організація Об'єднаних Націй є значущою у врегулюванні сучасних воєнних конфліктів і підтримання міжнародного порядку, адже метою ООН є підтримання та зміцнення миру й міжнародної безпеки.

Слід підкреслити, що Статутом ООН заборонено застосування воєнної сили у відносинах між державами, визнавши тим самим незаконним її використання як засобу здійснення зовнішньої політики й міжнародних суперечок. Загалом заборонивши застосування воєнної сили, Статут ООН визначив виключні випадки, у яких вона може використовуватися. По-перше, державою під час здійснення права на самооборону. По-друге, за рішенням Ради Безпеки ООН проти держави, що здійснила агресію, що порушила мир або створює загрозу миру (ст. 39 Статуту).

Застосовуючи воєнну силу проти держави-агресора, держава, яка порушила мир або створює загрозу миру, ООН практично веде воєнні операції проти такої держави. За таких умов суб'єкт миротворчих операцій фактично перетворюється на прямого учасника міжнародного збройного конфлікту [12].

До основних воєнних засобів урегулювання сучасних воєнних конфліктів сучасні дослідники зазвичай відносять: демонстрацію воєнної сили, рішучість її застосування, превентивне розміщення військових контингентів. Після того, як всі превентивні заходи виявляються вичерпаними, і він перейшов у форму збройного протиборства, настає час для використання арсеналу миротворчості для припинення бойових дій і досягнення перемир'я.

У доповіді 6-го Генерального секретаря ООН Бутроса Галі "Порядок денний для миру" миротворчість визначено як "дії, спрямовані на те, щоб схилити ворогуючі сторони до угоди, головним чином за допомогою таких мирних засобів, які передбачені в Главі VII Статуту ООН" [13, с. 3]. Окремо виділяється підтримка миру як

забезпечення присутності ООН у даному конкретному районі, що, як правило, пов'язане з розгортанням військового, поліцейського або цивільного персоналу ООН [13, с. 13]. Наступним етапом у процесі формування підтримки миру в межах ООН стала доповідь, зроблена Б. Галі з нагоди 50-річчя Організації Об'єднаних Націй.

Цей документ увійшов в історію під назвою "Доповнення до Порядку денного для миру". У ньому найбільш важливими інструментами з підтримання миру й безпеки оголошені превентивна дипломатія, миротворчість, підтримання миру, будівництво миру, роззброєння, санкції і примус до миру [14, с. 95]. До того ж зазначається, що перші три види діяльності можуть проводитися тільки за згодою сторін, залучених у конфлікт. Санкції та примус до миру вже не потребують згоди безпосередніх учасників колізії [14, с. 95]. І якраз починаючи з кінця 40-х років минулого століття, а особливо в останні десятиліття вагому роль відіграє використання воєнної сили для врегулювання сучасних воєнних конфліктів. Миротворчі операції, здійснення яких передбачає використання збройних сил, тісно пов'язані з гострою і важливою проблемою – допустимості застосування воєнної сили у відносинах між державами. Сучасне міжнародне право встановлює обов'язкові для всіх держав загальновизнані принципи й норми щодо використання збройних сил під час міждержавних і внутрішньодержавних збройних конфліктів.

Як визначають сучасні дослідники, сьогодні існує два основних типи операцій ООН з погляду їх правової легітимізації. *Перший* – операції з підтримання миру (peacekeeping), які проводяться на основі принципів, закріплених у розділі VI Статуту ООН. Цей тип миротворчих операцій потребує документованої згоди легітимного керівництва сторін конфлікту на втручання з боку міжнародного співтовариства. У подібному випадку операція може бути проведена в тому числі регіональними міждержавними організаціями, права яких закріплені в главі VIII Статуту ООН, у взаємодії з ООН або самостійно; до того ж мандат з боку РБ ООН є бажаним, але його може і не бути. *Другий* – операції зі встановлення миру (peace enforcement), проводяться на основі закріплених у розділі VII Статуту ООН принципів силового втручання міжнародного співтовариства в особі ООН в конфлікти або внутрішні справи

держав, зокрема всупереч волі легітимної влади держави, на території якої відбувається конфлікт. Подібні операції отримали назву "політичні місії ООН" і, як правило, містять елементи примусових силових дій [15, с. 33].

Такі операції передбачають переважно примусові заходи щодо вирішення воєнних конфліктів, такі як санкції чи блокади. Рада Безпеки може дозволити використання воєнної сили в крайньому випадку.

Операції зі встановлення миру відрізняються від операції з підтримання миру тим, що для їх проведення не потрібна згода воюючих сторін. Розділ VII Статуту ООН забезпечує правову основу для таких дій. ООН, як правило, сама не бере участь у забезпеченні миру.

Рада Безпеки може санкціонувати дії щодо встановлення миру без згоди сторін конфлікту в гуманітарних цілях, для захисту цивільного населення або якщо конфлікт являє загрозу міжнародному миру та безпеці.

ООН може проводити операції з встановлення миру спільно з міжнародними і регіональними безпековими організаціями згідно з главою VIII Статуту ООН. Організація Північноатлантичного договору (НАТО), Європейський Союз (ЄС), Організація з безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ) та Африканський Союз (АС) проводять все більшу кількість міжнародних миротворчих операцій із підтримання миру і безпеки але лише з дозволу Ради Безпеки ООН. Таке партнерство означає, що міжнародне співтовариство швидше та ефективніше реагує на воєнні загрози [16].

Використання воєнної сили під час врегулювання сучасних воєнних конфліктів відповідає характерним особливостям сучасних воєнних конфліктів [17]:

застосування різних форм і способів бойових дій, зокрема використання нетрадиційних та раніше невідомих, ведення збройної боротьби на суші, у повітрі та космосі, на морі з одночасним застосуванням засобів повітряно-космічного нападу;

поєднання воєнних дій за правилами воєнної науки з партизанськими та терористичними діями;

широке використання кримінальних формувань;

швидкоплинність воєнних дій;

вибірковість об'єктів, що підлягають ураженню;

підвищення ролі дистанційних боїв із застосуванням високоточних (керованих та некерованих) засобів ураження;

нанесення точкових ударів по ключових об'єктах, критичних для економіки та інфраструктури;

поєднання воєнного і потужного політико-дипломатичного, економічного, інформаційного, кібернетичного, психологічного, гуманітарного та іншого впливу на противника тощо.

Висновки. В Україні з 2014 року триває збройний конфлікт, для припинення якого задіяні переважно несилові інструменти врегулювання сучасних збройних конфліктів. Звісно, не можна сказати, що вони не дають жодного результату, адже політико-дипломатичні заходи, такі як Нормандський переговорний формат та тристороння контактна група є важливими у врегулюванні конфлікту. Тим не менш, збройний конфлікт на Сході України вже триває понад 6 років і потребує більш радикального його вирішення, такого як використання воєнної сили. Однак одразу стає зрозумілим, що Україна не здатна сама протистояти країні з другим ядерним потенціалом в світі. Зважаючи на всю складність ситуації та об'єктивно оцінюючи можливості України протистояти агресії Російської Федерації самотужки радикальне врегулювання збройного конфлікту можливе лише за умов проведення міжнародної миротворчої операції з підтримання миру і безпеки під приводом міжнародних безпекових організацій.

Воєнна сила є невід'ємним інструментом вирішення сучасних збройних конфліктів, який довів свою ефективність. Статутом ООН заборонено застосування воєнної сили у відносинах між державами, визнавши тим самим незаконним її використання як засобу здійснення зовнішньої політики й міжнародних суперечок, але наявні виключні випадки, у яких вона може використовуватися. По-перше, державою під час здійснення права на самооборону. По-друге, за рішенням Ради Безпеки ООН проти держави, яка здійснила агресію, порушила мир або створює загрозу миру, тому необхідність проведення міжнародної миротворчої операції з підтримання миру і безпеки під егідою ООН є виправданим, законним і необхідним для врегулювання конфлікту на Донбасі.

Перспективним **напрямом подальших досліджень** є подальший комплексний аналіз використання воєнних інструментів врегулювання сучасних воєнних конфліктів та аналіз можливостей проведення міжнародних миротворчих операцій з підтримання миру і

безпеки для вирішення сучасних збройних конфліктів гібридного характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Fukuyama F. The End of History and the Last Man. New York, Oxford, Free Press, 1992. 418 p.
2. Перепелица Г. Военно-политический конфликт: сущность, прогнозирование, урегулирования : дис. д-ра полит. наук. Київ, 1994. 290 с.
3. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл : монографія. Київ : НІСД, 2019. 560 с.
4. Загребельний О. Силові способи врегулювання воєнно-політичних конфліктів. *Політологічний вісник*. 2014. Вип. 72. 397-408. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pv_2014_72_38.pdf (дата звернення: 10.02.2021).
5. Пелих А. Концепції застосування військової сили в системі державної політики національної безпеки США. *Державне управління: теорія та практика*. 2013. № 2. С. 62–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2013_2_9 (дата звернення: 10.02.2021).
6. Григоренко Я., Черненко Д. Воєнна сила сучасної держави як категорія міжнародних відносин: поняття та шляхи вдосконалення. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 299–301. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/3/68.pdf> (дата звернення: 10.02.2021).
7. Арбатов А. Угрозы реальные и мнимые: военная сила в мировой политике начала XXI в. 2013. URL: <http://globalaffairs.ru/number/ugrozy-realnye-immimye-15863> (дата звернення: 12.12.2020).
8. Smith J. The Growth and Decadence of Constitutional Government. New York : Henry Holt and Company. 476с.
9. Пунда .В., Козинець І.П., Клименко В.С. Міжнародні відносини та зовнішня політика України : підр. Київ : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2020. 328 с.
10. Бернадський Б.В. Міжнародні конфлікти : курс лекцій. Київ : Персонал, 2012. 366 с.
11. Шпура М.І., Кульчицький О.С., Комолаєва Т.М. Аналіз підходів, механізмів і способів, що використовує НАТО та інші міжнародні організації з безпеки для врегулювання сучасних воєнних конфліктів. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. Київ, 2019. № 3 (67). С. 28–35.
12. The Decline in Global Violence: Evidence, Explanation and Contestation. Human Security Research Group Report. Simon Fraser University. Vancouver, Human Security Press, 2013. 118 p.
13. Гали Б. Повестка дня для мира. ООН. Нью-Йорк, 1992. 127 с.
14. Supplement to An Agenda for Peace. Position Paper of the Secretary – General on the Occasion of the Fiftieth Anniversary of the United Nations. SIPRI Yearbook, Oxford University Press. P. 91–100; UN documents A 50/60 (S/1995/1). 3 Jan. 1995.
15. Іващенко А.М., Возняк С.М. Аналіз можливих форм і способів проведення миротворчої операції ООН на Сході України. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. № 2 (63). 2018. С. 32–38.
16. Військовий спостерігач ООН : навч. посіб. Т.1. Київ : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2017. 400 с.
17. Горбулін В.П. Забезпечення оборони та безпеки України: актуальні проблеми і шляхи їх вирішення. *Вісник Національної академії наук України*. Київ, 2019. № 9. С. 3–18. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/160443> (дата звернення: 12.12.2020)

Стаття надійшла до редакційної колегії 19.02.21

Modern military conflict resolution using military force

Annotation

The article, based on fundamental works in the field of conflict studies, articles of modern researchers, international legal documents, attempted to analyze the role and importance of the use of military force in resolving modern military conflicts, causes and international norms of its use.

Today, with the appearance of new hybrid conflicts, there is a reassessment of the role and importance of the use of military force in resolving modern military conflicts. Nevertheless, the war in Ukraine, Afghanistan, Syria, Libya, and Yemen has proved that humanity is not yet ready to switch completely to non-military conflict resolution tools and to abandon the use of military force.

Unfortunately, as history shows, the most effective and, at the same time, the most radical tool for resolving armed conflicts today is the use of military forces and means. The article defines that the military power of the state is an integrated quantity that embodies the power not only of its armed forces, but also of the military economy, science, morale of the people and soldiers of the armed forces and is used as a cardinal measure of conflict resolution.

Military force remains an integral tool in deterring modern military conflicts, one of the main means of achieving foreign policy goals. But, at the same time, the use of military force and means in general does not solve the problem of resolving the current military conflict. At best, it only creates the preconditions for this purpose. Great importance in consolidating peace in resolving the current military conflict is given to non-military measures.

Keywords: military force; modern military conflict; military instruments for modern military conflict resolution; UN.